

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א - פוסק עדת תימן

י"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

גליון 114
פרשת קורח
ה'תשפ"ב ב'של"ג

נושאי השיעור: כיצד יתכן שצדיק מועה בדרם וכי"י ישייך לו מן השמים - האם יתכן שיראו סימן שקר מן השמים - מי היה המתנגד הגדול לאכילת החגבים - איזה סימנים הראו מן השמים לאסור אכילת החגבים - האם יתכן ללמוד מהצ"ל - פרפראות במעשה המובא בגמ' ברכות (דף כח) שהורידו את ר"ג מהנשיאות - גדולתו של האור החיים הקדוש וספריו - דחיית ראיותיו של הפרי תואר - הסבר נפלא מהגאון חיד"א בסימן שהראו לרבן גמליאל מן השמים - דחיית דברי החדשים גם ישנים.

א

ביאור הכלל בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו

יש כלל בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. המהרש"א במסכת מכות (דף י:) אומר ע"ז בזה"ל, עיין בזה במפרשים ואענה גם אני הלך, דלא קאמר מוליך אותו הקב"ה, אלא מוליכין אותו, והוא ע"פ מה שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי עניינו, אם לטוב אם לרע. וע"כ אמר בדרך שאדם רוצה לילך, שהרשות בידי האדם ממנו ית' ב"ה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אבל כפי דעתו ורצונו של האדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו וכו' ע"כ.

בספר צדקת הצדיק אומר על כך, שמה שבלעם עשה, אין לומר שזה עבירה, ויתכן שגם צדיק יעשה דבר טוב ובאמת הוא לא צודק והקב"ה בכ"ו ישייך בידו, והראיה מאליהו הנביא שעשה עצירת גשמים בזמן אחאב שעבדו עבודה זרה, והקב"ה לא מסר מעולם את המפתח של גשמים בידי האדם, ובכ"ו אליהו קיבל, ושלוש שנים היה עצירת גשמים, ואע"פ שהקב"ה לא הסכים לזה בכ"ו הוא עשה לו גם מפני שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, וא"כ יוצא שיתכן שצדיק עושה דבר מסוים ויש לו לזה סייעתא מכמה מקומות, בכ"ו זה לא אומר שכך הקב"ה רוצה, אלא זה רק מראה שבאמת הכוונות שלו טובות, וכמו שמצינו אצל רבי אליעזר בן הורקנוס במעשה בתנורו של עכנאי.

מדוע הראו לר"ג חלום ליישב דעתו אע"פ שהחולקים עליו צדקו

עכשיו ברצוני שתסבירו לי משהו.

בגמ' בברכות (דף כח) מובא המעשה עם רבן גמליאל שלא הכניס לבית המדרש רק מי שתוכו ככור, וביום שהורידו אותו מהנשיאות נוספו כמה ספסלים בבית המדרש וז"ל הגמ', אמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסף בר דוסתאי ורבנן, חד אמר ניתוספו ארבע מאות ספסלי, וחד אמר שבע מאות ספסלי. הוה קא חלשי דעתיה דרבן גמליאל, אמר דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל, אחוז ליה בחלמא חצבי חיוריי דמליין קיטמא ע"כ.

רבן גמליאל חשש שמנע כ"כ הרבה תורה מישראל, ועל כן הראו לו בחלום קנקנים של מים מלאים עפר, וברש"י כתב, כלומר אף אלו אינם ראויים. וממשיכה הגמ' ואומרת, ולא היא, ההוא ליתובי דעתא הוא דאחוז ליה ע"כ.

וזה פלא עצום. וכי יתכן שבשמים יראו לרבן גמליאל דבר לא נכון בשביל שלא יהיה לו חלישות הדעת, הרי הגמ' אומרת מפורש שהוא לא צודק. ואגב נראה לומר שההחלטיות בגמ' שהדבר לא נכון הוא מפני שאם זה היה נכון מדוע הראו את החלום הזה דוקא לרבן גמליאל, שיראו את החלום לכל בני הישיבה, ומוזה שלא היה כך מוכח לומר שהראו זאת דוקא בשביל שלא תחלש דעתו.

דברי האור החיים באיסור אכילת החגבים

והביאור בזה הוא, ע"פ הכלל שפתחנו, שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, וכיון שרבן גמליאל כך אחוז, ומחשבתו היתה לשם שמים, מן השמים היו צריכים להרגיע אותו שעשה כדת וכדין ולכן הראו לו בחלום דברים שיישבו את דעתו.

רבי חיים בן עטר הוא המתנגד הכי גדול לאכילת החגבים, ובספרו פרי תואר הוא האריך בטענות לאסור וז"ל, אמרתי לגלות דעתי במה שאני רואה שנוהגים בעירנו, שבקצת שנים שבאים הארבה לערי המערב והיא מכה גדולה לתבואה, וראיתי שפשטו ידיהם בני עמנו לאוכלם ועמדתי על טעם אכילתם, ואמרו כי קדמוניהם נהגו היתר ואין בידם קבלה ששמו חגב, אלא שראו שהיו אוכלין אותן ובקשתי לידע מהראשונים שבדורינו עקרו של דברים, וקיימתי מקרא שכתוב וקנין ויאמרו לך, ה"ה גדול דעת רב ועצום שלא היו בדורינו כמעט גדול ממנו בחכמה ובמנין הרב הגדול והקדוש מו' ור' אדוני זקני וצוק"ל וראיתי שלא היה אוכלם ומקרה שינוי באוכל אותם, אלא שראיתו מעלים עין לאסור בהדיא, ולהיותי אז בשני הפעושות לא חקרתי לדעת טעמו, אלא מנהגו שלא לאכול, ואחר עבור ימים החל"ש, אר"ע מעשה ובאה מכת הארבה עוד וראיתי שכל העולם אוכלים אותם כהיתר גמור, ושאלתי עוד מקצת זקנים שהיו מצויים אצל מורי הרב הנו' אם שמעו ממנו יסוד היתר זה והגידו לי שאמר להם שמעולם לא פשטו ידיהם בהם לאוכלם אלא בשנת הרעב, לא תקום צ"פ, שהיה רעה גדול ופשטו ידיהם בהם, ומאו ועד עתה לא זזה ידיהם מהם, עוד שאלתי לאנשי המזרח אם נוהגים היתר במקומם במין זה, ואמרו לי שהם להם כשאר רמשים ומעולם לא נשמע להם היתר בהם, וכל זה לא הספיק לי לגמור אומר לאסור עד שעמדתי על עקרו של דברים וכו', וכאן האור החיים מאריך בראיות לאסור, ולא נכנס לזה, וכבר דחו את כל הראיות שלו, וגם הרבנים של מרוקו לא הסכימו איתו.

הסימנים שהראו לאור"ח הק' מן השמים ומה שיש לדון בהם

אבל דבר אחד לא ראיתי שעומדים על זה כל כך, והוא הראיות שכתב בסוף דבריו, וזה נוגע לענייננו, וז"ל, וכבר כביר מצאה ידי ופירשתי והפרשתי כל יחידי בני עירי מהם ואסרום, ואחד מהם שלא שת ליבו לדבר זה, הראוהו בחלום שהיה אוכל שקצים ורמשים, והיערוהו כי הם הארבה שאכל בו ביום, וכמה הערות עשה ה' והצדיק הדברים, וגדול הנס האחרון שעשה ה', שתמיד דבר רגיל היה לבוא מין זה לב' או לג' שנים, ולא אחר טפי מד', ומשעה שפירסמתי איסורם וחכמי העיר הטו אונם ואסרום, מאותה שנה לא נראו עוד במערב למעלה מעשרים שנה ע"כ.

ולכאן כל הראיות הללו לא מובנות, הרי יש כלל בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. וא"כ מה הראיה?

ביאור פלוגתת האמוראים כמה נתוספו ספסלים בביהמ"ד

והנה יש לדון מה המחלוקת בגמ' בברכות כמה ספסלים נתוספו ביום שהורידו את רבן גמליאל מנשיאותו, מדוע נחלקו בדוקא לעניין הספסלים, לכאן יותר היה נכון להיחלק במספר התלמידים שנוספו.

יתכן שהתשובה הכי פשוטה לזה, מפני שאסור לספור את ישראל, בספר בניהו אומר כאן דבר מעניין, בביאור מחלוקת האמוראים כמה ספסלים נתוספו בבית המדרש, וז"ל נראה ששניהם שמעו אמת, כי החכמים כאשר סילקו שומר הפתח, או תיכף ומיד הכניסו לבהמ"ד ת' ספסל מבחוץ, כי ידעו דעתה ודאי יבואו חכמים חדשים וצריך להם ספסלים, אך לא עלה על דעתם שיבואו יותר משלוש מאות, ולכן הכינו ת"ש למרובה, וזה שאמר ת' ספסלי, הוא היה בתחילה וראה וידע שהכניסו ת' ספסלי, אמנם אח"כ נכנסו הרבה יותר מן ת' חכמים, ועמדו בלא ספסלים והוצרכו עוד ש' ספסלים, ובעת שהביאו אותם ש' ספסלים לא הרגיש בהם הראשון, ורק זה שאמר ת"ש, היה והרגיש מתחילה ועד סוף, ולכן אמר ת"ש ספסלים ע"כ.

לפי דברי הבניהו יוצא שהגמ' הביאה מתחילה את שתי הדעות כדי שנבין כיצד נתוספו התלמידים, שמתחילה לא שיערו שיבואו כ"כ הרבה תלמידים.

1 נמסר בפרשת אמור.

2 אינני יודע היכן כל המאות האנשים הללו היו עד היום וכיצד יתכן שתוך יום הגיעו כ"כ הרבה אנשים. הדבר צריך עיון.

בספר הדישים גם ישנים כתב לבאר שרבן גמליאל סבר כדעת בית שמאי שסבורים שאין מלמדין תורה אלא לתלמיד שהוא הגון, ורבי אלעזר בן עזריה סבר כמו בית הלל שמלמדין אפילו מי שמעשיו סתומים. הרי מדובר שהכניסו תלמידים שלא יודעים שלא תוכס ככרם, לא שהכניסו תלמידים שיודעים שאין תוכס ככרם, ובוה נחלקו ב"ש וב"ה האם צריך שיהיה ידיעה מפורשת שהתלמיד הגון. וא"כ רבן גמליאל עשה ע"פ דעת תורה ולכן הראו לר"ג בחלום שהוא צודק וכמו שמצינו שלעתידי לבוא יפסקו את ההלכה כמו בית שמאי. [אמנם במסכת אבות (פ"א מ"א) כתוב והעמידו תלמידים הרבה, והמפרשים שם מסבירים שיש ללמד את התלמידים ואפילו מי שלא ידוע עליו שהוא הגון, מספיק ידיעה שהוא לא ודאי לא הגון] עכ"ה.

וה' ברוך זיכנו בעזרתו למאור תורתו אכי"ר.

גדולתו של מוהר"ר חיים בן עטר

ב"ה אני רואה כאן תלמידי חכמים, או ברצוני שתעזרו לי להבין עוד דבר, וכבר התחלנו לדבר עליו בעבר, ועכשיו נמשיך בעז"ה.

הפרי תואר, רבי חיים בן עטר, (ביור"ד סימן פ"ה) כותב נגד אכילת החגבים ובסוף דבריו כתב וז"ל, וכבר כבר מצאה ידי ופירשתי והפרשתי את כל יחיד בני עירי ואסרום - נראה שרק האנשים המיוחדים שמעו לו ולא כל בני עירו - וא' מהם שלא שת ליבו לדבר הזה הראוהו בחלום שהיה אוכל שקצים ורמשים וכו', וכמה הערות עשה ה' והצדיק את הדברים, וגדול הנס האחרון שעשה ה', שתמיד היה רגיל מין זה לבוא לב' או לג' שנים, ולא אחר טפי מדי, ומשעה שפרסמתי איסורם והכמי העיר הטו אונם ואסרום, ומאותה שנה לא נראו עוד במערב למעלה מעשרים שנה ע"כ.

ולכאוף היה נראה לומר שזה לא ראיות, והסימנים שהיו, היה זה רק מפני כבודו של האור החיים מפני שכך פסק, אבל בשביל לדחות את דברי האור החיים הק' צריך להבין מי הוא היה.

החיד"א בשם הגדולים כותב עליו בזה"ל, מוהר"ר חיים בן עטר עיר וקדיש, אני הצעיר זכיתי והייתי בישיבתו הרמתה, ועיני ראו גדולת תורתו, עוקר הרי הרים, וקדושתו הפלא ופלא, ולפי דורנו היה לב הרב מבעית בתלמוד⁴ והיה כמעין המתגבר, חיבר חפץ ה', ראשון לציון, אור החיים ופרי תואר, והכמתו ניכרת מספריו, אך זה אחד מעשרה בחוכמתו⁵ ורוחו ליבו והריופותו הפלא ופלא, והוא חופף עליו כל היום סדר קדושה והבדלה מענייני העוה"ז ורובו עיון נוראותיו ע"כ.

ואחרי כל זה היתכן לדחות כך את דבריו בקל?

דחיית הנופת צופים לראיותיו של הפרי תואר מהניסים שהראו לו

בספר נופת צופים (חלק יור"ד סימן י"ג) לאחד מחכמי מרוקו בדור שאחרי האור החיים, כתב לדחות ראיות הפרי תואר וז"ל, שאלה האם יש לחוש לדעת מהר"ר חיים בן עטר שאסר את הארבה שבאים כפעם בפעם בערי המערב. תשובה. ראיתי בדברי הרב שיש טענות לאוסרם ולכולם, תשובה לנגון נקל, ואין בהם כדאי לשנות עלינו את הידוע והמקובל ע"פ רבנן קשישא העומדים על הפיקודים בכל דור ודור וכו' שמחוקקים בהם היתר גמור וכו', והוא מאריך לדחות את כל ראיותיו.

ולענייננו בסוף דבריו הוא כותב וז"ל, עוד כתב הרב, היום אשר הפריש את בני עירו מאכילתם לא נשאר שם אלא זקן אחד שהיה מטפטט כנגדו והראוהו בחלום שהיה אוכל שקצים ורמשים וכו', ולזה אני אומר החלומות שוא ידברו⁶ ורעיוני על משכבי סליקו. ואמר שמן היום שנתן אל ליבו למנוע את בני עירו מאכילתם לא נראו עוד בערי המערב למעלה מעשרים שנה. אנכי הרוואה בשנת תקמ"א באו מהם חיילים לרוב כל העולם פשטו ידיהם את ידם באכילתם, ואעפ"כ לא נראו עוד בערי המערב, כי אם עד שנת תקנ"ג וכו' מנהגו של עולם הוא ע"כ.

ופה יש לתמוה, וכי רבי חיים בן עטר לא יודע מכל הטענות האלו, לכאוף הרי כל בן תורה יכול לדחות את הטענות האלו.

נמשיך בלשונו של הנופת צופים, החגבים האלה מותרים גמורים, כל הפורש מהם לא מחמת מיאוס אלא מחמת איסור, אני קורא עליו וכו' ואי לא כתבנא עלך וכו' - הוא לא כתב את ההמשך וכוונתו ליזקן ממרא' - וכי הוא רוצה לחלוק על הרוב, וידוע המעשה ברבי אלעזר עם תנורו של עכנאי שהגדיל לחלוק על הרוב וכו' והאריך קצת בתוכחת מוסר יעו"ש.

דברי החיד"א בפתרון הסימן שהראו לר"ג מן השמים

וליישב הקושיא דלעיל, יתכן ויש לומר ע"פ הגמ' בברכות שהראו לרבן גמליאל סימן מן השמים שהוא צודק 'חצבי מליין קיטמא', שהרי רבן גמליאל סובר שתלמיד שלא יודעים שהוא הגון, לא מכניסים אותו לבית המדרש. וביום שהורידו אותו מהנשיאות נוספו בבהמ"ד עוד ארבע מאות וי"א שבע מאות ספסלים וחלשה דעתו של רבן גמליאל ולכן הראו לו סימן בחלום ליישב דעתו, והגמ' מסיימת 'ולא היא', דהיינו רבן גמליאל לא צודק ורק רצו ליישב דעתו.

ובאמת יש לתמוה, וכי מן השמים מראים לרבן גמליאל דבר שקר.

החיד"א בפתח עינים שואל את השאלה הזאת וז"ל, יש להעיר אטו משמאי משקרי ח"ו להראות לו דבר שאינו משום יתובי דעתא. ע"כ, ולפני שנמשיך בתירוץ נקדים מה שראיתי בספר הדישים גם ישנים שכתב ליישב וז"ל, יש לומר שבני הישיבה אמרו כן כדי שלא להוציא לעו על אותם התלמידים שנתוספו ע"כ.

חושבני שאין אחד שמבין כדבריו, שהרי ידוע שמה שכתוב במסקנת התלמוד זה הסכמה מן השמים ובשעת חתימת התלמוד יצא עמוד אש, והתקבל בכל עם ישראל, הרמב"ם כותב שלא שייך שאדם יאמר אני יש לי קבלה נגד הגמרא. וא"כ איך יתכן לומר שמסקנת הגמ' היא לא אמיתית ורק בני הישיבה כתבו כן. ונראה שכל המפרשים לא הבינו כך.

נמשיך לתירוץ של החיד"א, ואפשר דמשמאי אחזו ליה סתמא חצבי חיורי דמליין קיטמא, והכוונה לרמוז לו הפך דעתו שהיה אומר דכל תלמיד מן הסתם אל יכנס, דזה אינו, אלא האמת דאם ידוע לנו דאין תוכו ככרו או לא יכנס, אבל מן הסתם יכנס וכו' לכן מן השמים הראו לו חצבי חיורי דמליין קיטמא לגלות לו דדוקא היכא דידעינן דמליין קיטמא וקום לן שאינם הגונים או דוקא הוא דלא אנוחי מנחינן להו לעיולי. אבל מסתמא לא וכתב"ע. אך סתמו הדבר ליתובי דעתיה, ואיהו הוא דקטעי להבין דהני ספסלי דאתוספו חצבי מליין קיטמא הם. וכו' ומאי דאמרו בש"ס ולא היא, כלומר לא היא כמו שהבין ר"ג דאדרבא הוא כראב"ע אלא ליתובי דעתיה אחזויהו ליה כלומר סתמא ודוק ע"כ.

ביאור סברת הפרי תואר בהבאת ראיות מן השמים

וא"כ יוצא כך, מן השמים הראו לרבי חיים בן עטר חלומות ועניינים, והוא פירש את הדברים כפי דעתו.

ובעצם צריך להוסיף כאן עוד נקודה.

דברנו בזמנו על הגמ' במסכת מכות ששם כתוב ש'בדרך שאדם רוצה לילך שם מוליכין אותו, והבאנו שהצדקת הצדיק אומר שאפילו אליהו הנביא שעצר את הגשמים הקב"ה סייע בידו, אע"פ שלא היה מרוצה מזה, בכ"ז כיון שאליהו הנביא חשב שכך צריך להיות או הקב"ה מסייע בידו מפני שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. וכמו שמצינו לגבי רבי אלעזר ותנורו של עכנאי. וא"כ מה שרבי חיים בן עטר חשב שכך ההלכה זה לא אומר, והסימנים מן השמים הם רק לפי דרכו. וכיצד נדע באמת מה היא ההלכה? בשביל זה יש תורה, צריך ללמוד ולהגיע למסקנות וא"כ אם יש לנו ראיות שלא כדבריו, או לא בשמים היא. [ובעצם הראיות של רבי חיים בן עטר נראה שכוונתו לומר שהם רק בתורת תוספת, וברור שאי אפשר לבנות עליהם מהתחלה אלא זה רק חזי לאצטרופי].

³ המשך משיעור בעש"ק פרשת בהעלותך.

⁴ כך כתב הרמב"ם בהקדמה לפיה"מ על הרי"ג מיגא"ש וז"ל, כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית, למי שישתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון עד אשר כמעט נאמר בו 'וכמוהו לא היה לפני מלך' כמנהגו ודרכו ע"כ.

⁵ יש ספרים שהם יותר גדולים מהמחבר ויש מחבר שהוא יותר גדול מהספרים.

⁶ אמנם יש כאלו שקוראים את הפסוק הזה בתמימה חלומות שוא ידברו... אפשר לקחת ימינה ואפשר שמאלה.